

НАЦЫЯНАЛЬНА-ПРЭЦЭДЭНТНЫЯ ФЕНОМЕНЫ Ў ЗАГАЛОЎКАХ ГАЗЕТЫ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Маркевіч Э.М.,

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Гарагляд А.М., канд. філал. навук, дацэнт

Актуальнасць дадзенай тэмы абумоўлена, ў прыватнасці, недастатковай даследаванасцю праблемы ўжывання нацыянальна-прэцэдэнтных феноменаў у загалюках газет. Мэтай работы з'яўляецца ўсебаковае вывучэнне загалюкаў артыкулаў газеты «ЛіМ» з пункту гледжання праблемы прэцэдэнтнасці.

Матэрыял і метады. Крыніцамі фактычнага матэрыялу сталі загалюкі газеты «ЛіМ» за перыяд з 2020 па 2022 год. Намі выкарыстаныя апісальна-класіфікацыйны метады і метады навуковага назірання.

Вынікі і іх абмеркаванне. Тэкст, у якім прысутнічаюць прэцэдэнтныя феномены, з'яўляецца адзінкай камунікацыі, якая паказвае свет праз адсылкі да папярэдніх інтэрпрэтацый або іх фрагментаў. Яны, у сваю чаргу, валодаюць нацыянальна-культурнай спецыфікай. Гэтым тлумачыцца частае выкарыстанне ПФ у загалюках тэкстаў газеты «ЛіМ».

Прэцэдэнтныя феномены ўяўляюць сабой вербальнае абзначэнне адзінак культуры, якія ў сукупнасці складаюць нацыянальна-культурную прастору. Кожны чалавек валодае сваёй індывідуальнай кагнітыўнай прасторай – сукупнасцю ведаў і ўяўленняў у яго свядомасці, калектыўнай кагнітыўнай прасторай – сукупнасцю ведаў і ўяўленняў, якімі валодаюць усе прадстаўнікі таго ці іншага соцыума – і кагнітыўнай базай той лінгвакультурнай супольнасці, членам якой ён з'яўляецца.

Складнікамі кагнітыўнай базы з'яўляюцца прэцэдэнтныя адзінкі – «культурныя прадметы», адлюстраваныя ў свядомасці феноменаў матэрыяльнага або духоўнага свету, які адлюстроўвае спецыфіку нацыянальнага характару, этнічнай і моўнай свядомасці [2, с. 94]. Прэцэдэнтныя факты – гэта «факты, якія служаць узорам для дзейнасці» [6, с. 13].

Загалюкі артыкулаў – першае, на што звяртаюць увагу чытачы перыядычнага выдання. У загалюку сканцэнтравана інфармацыя пра змест наступнага тэксту, які часта з'яўляецца вызначальным фактарам для вердыкту чытача – азнаёміцца з матэрыялам артыкула альбо адкласці газету ў бок [1]. Галоўная задача журналіста – стварыць загаловак, які будзе выконваць адначасова інфарматыўную, экспрэсіўную і камунікатыўную функцыі. Адным з фактараў, што выконваюць такую ролю ў газетным тэксце, з'яўляюцца прэцэдэнтныя выразы. Прэцэдэнтнасць робіць заглавак ёмістым ў семантычным плане.

Феномен прэцэдэнтнасці грунтуецца на агульнасці сацыяльных, культурных ці моўных фонавых ведаў. Гаворачы аб прэцэдэнтных феноменах, мы маем на ўвазе групу вербальных і невербальных феноменаў, якія адносяцца да нацыянальнага ўзроўню прэцэдэнтнасці. Сярод прэцэдэнтных феноменаў навукоўцы вылучаюць наступныя віды: прэцэдэнтны тэкст [4, с. 216], прэцэдэнтнае выказванне [5, с. 74], прэцэдэнтнае імя [3, 96], прэцэдэнтная сітуацыя [6, с. 98].

Прэцэдэнтны тэкст – скончаны прадукт маўленча-разумовай дзейнасці [5, с. 98]. Склад прэцэдэнтнага тэксту нефіксаваны і можа мяняцца. Аналіз матэрыялу выданняў газеты «ЛіМ» дазволіў выявіць наступныя найбольш частотныя крыніцы прэцэдэнтных тэкстаў:

1) назвы літаратурных твораў:

«У госці да «Пінскай шляхты» [ЛіМ, №4, 28.01.2022]. «Пінская шляхта» – п'еса Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча;

«Альпійскі водгалас «Жалейкі» [ЛіМ, №6, 11.02.2022]. Загалолак адсылае да зборніка Янкі Купалы «Жалейка»;

«Эфект прысутнасці» [ЛіМ, №16, 22.04.2022] – назва артыкула адсылае да аднайменнай кнігі Ю. Герчука «Эфект прысутнасці».

2) назвы вершаў ці вершаваных радкі:

«Дом, які пабудавала Бернарда Альба» [ЛіМ, №14, 08.04.2022]. У заголоўку адбылася трансфармацыя назвы верша С. Маршака «Дом, які пабудавав Джек».

3) назвы беларускай нацыянальнай накіраваннасці:

«Скарб, папараць-кветцы роўны» [ЛіМ, №3, 21.01.2022]; папараць-кветка у беларускай міфалогіі – чароўная расліна, якая надавала чалавеку магічныя якасці;

«А вы на Куццю што рабілі?» [ЛіМ, №52, 31.12.2021]. На Беларусі куцця – адна з абрадавых страў, якую рыхтуюць на вялікія рэлігійныя святы, а таксама на памінкі.

«Абы Цярэшку ажаніць!» [ЛіМ, №7, 21.02.2020] – загололак адсылае да назвы беларускай народнай гульні для нежанатай моладзі – «Жаніцьба Цярэшкі».

4) прыказкі, прымаўкі і устойлівыя выразы:

«Ад сэрца да сэрца» [ЛіМ, №14, 08.04.2022],

«Жыццё працягваецца» [ЛіМ, №46, 04.12.2020],

«Зярнятка да зярнятка» [ЛіМ, №2, 14.01.2022].

5) прэцэдэнтныя імёны – індывідуальныя назвы, звязаныя або з шырока вядомым тэкстам, або з добра вядомай носьбітам мовы сітуацыяй; прэцэдэнтныя імёны насычаны культурнай інфармацыяй:

«З верай, надзеяй, любоўю» [ЛіМ, №14, 8.04.2022]. Загололак відавочна адсылае да імёнаў святых пакутніц Веры, Надзеі і Любоўі;

«Мая любоў да беларускай літаратуры пачалася з Францыска Скарыны» [ЛіМ, №5, 07.02.2020]. Імя беларускага першадрукара, асветніка-гуманіста, пісьменніка, грамадскага дзеяча, прадпрымальніка, вучонага-медыка вядома па-за межамі нашай краіны.

«Цётка і для рускамоўных – родная Цётка» [ЛіМ, №13, 01.04.2022] – у гэтым кантэксце лексема *Цётка* факусіруе ў сабе аманімічныя значэнні: для рускамоўных – пераклад рускага слова «тётя», а для беларуса – псеўданім вядомай пісьменніцы Алаізы Пашкевіч.

Заклучэнне. Такім чынам, аналіз дадзенага матэрыялу паказаў, што прэцэдэнтныя феномены, накіраваныя на здабыццё з кагнітыўнай базы нацыянальна-культурнай інфармацыі, нярэдка выкарыстоўваюцца журналістамі для надання заголоўку экспрэсіўнасці і эмацыйнасці, што стварае шматпланавасць яго ўспрымання. Гэтым аўтар прыцягвае ўвагу чытача, інтрыгуе яго і падахвочвае да чытання артыкула.

1. Горегляд, Е. Н. Источники прецедентности в русскоязычной периодической печати Беларуси / Е. Н. Горегляд // Наука – образованию, производству, экономике : материалы XXI (68) Регион. науч.-практ. конференции преподавателей, науч. сотрудников и аспирантов, Витебск, 11-12 февраля 2016 г. : в 2 т. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2016. – Т. 1. – С. 120-122. – URL : <https://ger.vsu.by/handle/123456789/7738> (дата звароту 22.03.2023).

2. Гудков, Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. Б. Гудков. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 288 с.

3. Гудков, Д. Б. Структура и функционирование двусторонних имен (к вопросу о взаимодействии языка и культуры) / Д. Б. Гудков // Вестник МГУ. – Сер. 9. – Филология. – 1994. – № 6. – С. 14–21.

4. Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 261 с.

5. Костомаров, В. Г. Как тексты становятся прецедентными / В. Г. Костомаров, Н. Д. Бурвикова // РЯЗР. – 1994. – № 1. – С. 73–76.

6. Красных, В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.

7. Рождественский, Ю. В. Введение в культуроведение / Ю. В. Рождественский. – М. : 1996. – 288 с.